

Marečková-Štolcová, Elena

[Šimon, František. Terminologia medicinae antiquae: Beiträge zur Geschichte der medizinischen Terminologie]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. N, Řada klasická.
2004, vol. 53, iss. N9, pp. 182-183

ISBN 80-210-3498-X

ISSN 1211-6335

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114147>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

František Šimon, Terminologia medicinae antiquae. Beiträge zur Geschichte der medizinischen Terminologie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2003, 94 stran. ISBN 80-7097-540-7

Autor je vzděláním klasický filolog s mnohaletou pedagogickou zkušeností na lékařské fakultě, kde vyučuje řecko-latinskou lékařskou terminologii. Tímto směrem jsou do značné míry orientovány také jeho badatelské a odborné zájmy, jejichž výsledky dokumentuje bohatá domácí i zahraniční publikační činnost týkající se historie lékařské terminologie (nejen antické) na pozadí dějin medicíny, teorie terminologie, jazykovědné problematiky konkrétních terminologických souborů v rámci medicíny, nevyjímaje překlady řeckých a latinských lékařských textů.

Posuzovanou publikaci tvoří sedm samostatných studií, jejichž společným tematickým jmenovatelem je historický pohled na medicínskou terminologii více méně omezený na epochu antiky. Seřazeny jsou zhruba chronologicky (kromě úvodní sumarizující kapitoly všeobecné povahy) – od hippokratovské medicíny přes Thúkýdida a Galéna až po Isidora ze Sevilly, jehož působení přesahuje do středověku. Transdisciplinární charakter zkoumané látky předurčuje knihu širokému okruhu odborníků z řad lékařů, historiků medicíny i studentů lékařských fakult, ale také filologů a jazykovědců. Vedle stěžejních rozsáhlejších statí se v ní vyskytuje několik drobnějších příspěvků, zabývajících se dílčími otázkami. Všechny prokazují vysokou cenu historickou i odbornou a jsou nejen vítaným pramenem nových poznatků, ale současně také podnětným východiskem k dalším diskusím či zkoumání.

Velmi vhodně je na začátek publikace umístěno přehledné poučení o historickém výzkumu lékařské terminologie jako součásti historie medicíny, s níž má názvosloví paralelní dobu trvání, sahající do poloviny prvního tisíciletí př. Kr. Autor vysvětluje jeho opodstatnění a interdisciplinární charakter, zejména však vymezuje obecné tendence a vystihuje hlavní znaky, které lze v průběhu jeho vývoje zaznamenat. Předkládá hutný text, jenž poskytne čtenáři instruktivní, i když zjednodušený obraz o zajímavé problematice, jehož informativní hodnotu by jistě ocenili zejména medicci z vyšších ročníků, kteří jak vyplývá z ohlasů absolventů, podobné poučení postrádají, příp. také jejich učitelé nebo studenti doktorského programu.

Rovněž následující stať, rozsahem největší, patří k nosným pilířům publikace. Čtenář v ní naleznе zevrubný rozbor tří typických medicínských sufixů řeckého původu: *-itis*, *-oma* a *-osis*, využívaných dodnes v klinické terminologii k tvorbě názvů určitých druhů onemocnění. Autor sleduje jejich původní význam a jeho modifikace v antických i pozdějších spisech v konfrontaci se současnou interpretací příslušné nemoci a jejím názvem. Odkrývá poutavý proces jejich terminologizace, kterou v případech přípon *-itis* a *-oma* už lze považovat za dovršenou, zatímco význam přípony *-osis* není dodnes jednoznačně ustálený.

V dalších třech příspěvcích obrací autor pozornost na problémy překladu vybraných „medicínských“ výrazů. Předmětem zkoumání prvních dvou je pasáž popisující „mor“ v Thúkýdidově díle Dějiny peloponnéské války, která dodnes zůstává lákavým badatelským námětem mezi jiným zásluhou na první pohled neobvyklé spojitosti politiky a lékařství. Nejdříve se soustřeďuje na obtížný výraz *λύγξ κενή*, který Thúkýdídés použil jako označení jednoho z příznaků této nákazy a jemuž nejvíce odpovídá výstižná Celsova charakteristika „nausea sine vomitu“. V různých vydáních a komentářích se mu připsují odlišné interpretace, také v překladech se potvrzuje lexikálně-sémantická variabilita výchozího slovního spojení. Na bohatém materiálu autor zjišťuje stupeň jeho porozumění, ale i možnosti vyjádřit popisovaný stav jednoznačněji pomocí lékařských termínů, které už byly v této době k dispozici. Zkoumané spojení pak slouží jako jeden ze zřejmých důkazů převažujícího názoru, že Thúkýdidovi šlo v jeho díle spíše o originální popis specifického stavu než o manifestaci vlastních odborně medicínských znalostí.

Na složitost problematiky překladu Thúkýdidova popisu moru poukazuje i další kapitola, v níž se porovnávají vybrané řecké výrazy s jejich ekvivalenty v různých překladových jazycích, příp. v různých vydáních. Autor v této souvislosti zdůrazňuje vysokou relevanci korektního překladu s ohledem na skutečnost, že současná lékařská komunita neprošla školením ve staré řečtině a v případech potřeby je odkázána právě a pouze na překladovou literaturu.

Nakonec se v pramenném materiálu, slovníkové i odborné literatuře ověřuje možnost překladu výrazu *μαία* jako „lady doctor“ (tj. lékařka), jež se objevuje v některých slovnících vedle běžného

významu „midwife“ (tj. porodní asistentka). Autor tento sporný význam zpochybňuje a považuje jej v historickém kontextu antické medicíny za nepatřičný. Vylučuje analogii s novověkými lékaři, proto používání ekvivalentu „lady doctor“ v překladech nedoporučuje.

Poslední dvě kapitoly vynikají pojednáním o Galénově nepřehlédnutelném podílu na tvorbě lékařských termínů, ale i rozvíjení terminologické teorie, řešení vztahu mezi pojmem a pojmenováním prostředkem, obsahem a formou. Nejprve autor zjišťuje, jak se Galénos vyrovnával s motivovaností, tj. jednou z vlastností odborného názvu, kterou v inventáři relevantních kritérií požadovaných při formaci termínu zvlášť zdůrazňuje i moderní teorie terminologie. V označeních nemocí se Galénovi podařilo využít téměř všechny možnosti motivace, které se vyskytují v současných postupech. Naproti tomu používá značně sporný repertoár anatomických termínů, i když určité náznaky postupující terminologizace lze pozorovat i zde. Kromě toho se autor zamýšlí nad otázkou, zda Galénos znal pojem terminus technicus, a zaujímá v této věci ambivalentní stanovisko. Zdá se, že odpověď musí být kladná, ale zároveň je třeba brát v úvahu, že sám nepostupoval konsekventně a nevyžadoval speciální názvy pro všechny jevy a útvary medicínské povahy.

Navazující kapitola pokračuje v problematice výkladu názvů nemocí vzájemným srovnáním přístupu k funkci etymologie u tří autorů medicínské literatury, Galéna, Caelia Aureliana a Isidora ze Sevilly. Zatímco první z nich upřednostňuje obsahovou stránku pojmu před terminologickou, Caelius Aurelianus přiznává termínům a jejich původu větší důležitost, vychází však z Galénových principů, které rozpracovává jen částečně. Na rozdíl od toho Isidorus ze Sevilly zakládá svou proslulou encyklopedii důsledně na etymologické explikaci pojmenování a použitých jazykových prostředků. Tuto část a vlastně celou knihu uzavírá autor výstižně zmínkou, že význam Isidorova díla rehabilitovali němečtí historikové medicíny druhé poloviny 20. stol., kdy část z nich dospěla k názoru, že výuka terminologie na lékařských fakultách je nejlepší propedeutika do studia medicíny, dokonce se v této souvislosti objevuje vzletná formulace „der eleganteste Weg in die Medizin“.

Vzhledem k všeobecně nízké znalosti klasických jazyků by bylo užitečné, aby všechny latinské a řecké citace použité v práci byly důsledně přeloženy, jmenovitě v poslední kapitole německé znění mnohdy chybí. Naopak dvojitý postup při citování autorů (antičtí pod čarou, ostatní v textu) usnadňuje orientaci. Kromě pramenů a soupisu zkratk čtenář ocení obsáhlý seznam odborné a slovníkové literatury.

Odborně výborně fundované, zajímavé a přesvědčivé výklady budí celkově příznivý dojem, německá verze práce pak zaručuje její přístupnost širší vědecké societě. Závěrem zůstává vyslovit politování, že se autor nerozhodl pro větší záběr do své vědecko-výzkumné produkce v dané oblasti. Získali bychom komplexnější představu o dalších pozoruhodných výsledcích bádání v oboru dějin lékařské terminologie, který se právě jeho přičiněním stává na Slovensku samostatnou specializací klasických studií.

Elena Marečková-Štolcová

Fridrich Jakob Fuker, O zdraví a chorobách Uhorska (De salubritate et morbis Hungariae). Preklad, úvod a poznámky František Šimon. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2003, 126 strán.

Osmnácté století je doba, kdy se v oblasti rakousko-uherské monarchie začíná medicína výrazně rozvíjet na novém, lze říci vědeckém, základě; období, kdy byla tato disciplína spíše v područí než v sousedství alchymie, astrologie a magie, je překonáno, sílí vliv kritického racionalismu osvíceného věku působí i zde. Plodem a dokladem tohoto stavu je předkládaná publikace. Máme před sebou faksimile lipského tisku z roku 1777 (vydaného nákladem bratislavského knihkupce Antonia Löwyho), zrcadlově opatřené slovenským překladem, jež pořídil docent latiny na lékařské fakultě univerzity P. J. Šafařka v Košicích František Šimon.

Autor lékařského spisu Jakob Fuker (1749–1805), lékař německé národnosti, působil v Košicích. O jeho životě a díle i o rázu a obsahu překládaného spisu nás editor a překladatel informuje v úvodní kapitole (str. V–IX). Již zde se dozvíme to, co si pak můžeme ověřit četbou samotného Fukerova textu a jeho překladu, totiž že tento spis o zdravotních poměrech a chorobách nepředsta-